

Beneš a jeho dekrety

Přemysl Janýr, květen 2010

Máme-li dnes jmenovat nějakou skutečně klíčovou historickou událost ovlivňující myšlení i politiku dodnes, je jí zcela nesporně poválečné vyhnání Němců a Benešovy dekrety. Někdo mne zajisté upozorní, že politicky korektní označení je *tzv. dekrety prezidenta republiky*. Proti tomu hovoří jak Edvard Beneš, který je sám označoval jako *mé dekrety*, tak i politická korektnost. Muselo by znít *tzv. dekrety tzv. prezidenta republiky*. Dávám přednost kratší a zažité formě

Jejich nejnovější připomínkou je demonstrativní odhalení [sochy Edvardu Benešovi](#) 11. dubna před právníkou fakultou(!) v Brně, iniciované na první pohled bez jakékoli souvislosti, logiky a uchopitelného důvodu Československou obcí legionářskou a Sdružením československých zahraničních letců.

Na druhý pohled ovšem nalezneme aktuálních souvislostí řadu. Nedlouho předtím došlo kolem Benešových dekretů k [názorové výměně](#) mezi rakouským prezidentem Fischerem a Václavem Klausem. Krátce nato se premiér Fischer [demonstrativně setkal](#) se slovenským kolegou Ficem v Benešově vile, aby zde platnost dekretů potvrdili. Koncem předchozího roku ohrozily Benešovy dekrety dokonce [přijetí Lisabonské smlouvy](#) Evropskou unií a staly se důvodem, proč pro Čechy opět nebude [platit Listina základních práv](#). Renaissance Beneše a jeho dekretů navazuje jak na domácí tradici trucovitosti, reprezentovanou například zákonem 292/2004 o tom, že se [Beneš zasloužil o stát](#), tak i na novou vlnu nacionalismu a šovinismu v okolních zemích.

S ohledem na absenci seriózního dějepisu nebude na škodu si historické souvislosti, fakta a mýty poněkud obsírněji zrekapitulovat.

Maffián

Benešova kariéra začíná na podzim 1914, kdy jako třicetiletý soukromý docent sociologie navazuje spolupráci se čtyřiašedesátiletým univerzitním profesorem a poslancem říšské rady Masarykem. Po Masarykově odjezdu v prosinci 1914 nejprve doma organizuje zpravodajskou službu Maffie, v září 1915 pak odchází za Masarykem a společně se slovenským generálem francouzské armády Rastislavem Štefánikem zahajují úspěšnou politickou a propagandistickou kampaň za rozbití habsburské monarchie a vytvoření samostatného československého státu.

Beneš se v ní osvědčil jako mimořádně schopný, inteligentní a výkonný spolupracovník a pokud by se opožděný zákon vztahoval pouze na toto období, konstatoval by jen nikým nezpochybňovaný fakt. Nicméně již v tomto období projevoval rysy, které se později pro nový stát ukázaly jako osudné.

První, co čtenáře u Beneše ohromí je naprostá absence jakéhokoliv lidského a etického rozměru. *Válka, násilí a revoluce představují oprávněné prostředky, je-li ohrožena duchovní a materiální kultura národa*, osvětluje svá maxima. Bez emocí ovšem není motivace, otázkou je jen jakých. Přirozeně se nabízí romantická hypotéza o lásce k zemi a národu, jím samým hojně verbalizovaná. Předlouhé působení poskytuje dostatek materiálu k jejímu ověření. Opakovaně zjišťujeme, že v situacích střetu zájmů se Beneš bezvýhradně rozhoduje pro zájmy osobní – i za cenu dramatických ztrát pro zemi a národ.

Oprávněnost, legitimita a prozíravost zahraniční akce jsou dodnes předmětem sporů. Na konci války – ale teprve tehdy – byla Čechy a z jisté části i Slováky přijímána s nadšením jako osvobození z *třistaleté habsburské poroby*, pro které ovšem marně hledáme náznaky v dobách dřívějších. Ještě v lednu 1917 se Český svaz od zahraniční akce výslovně distancuje a vyslovuje devótní loajalitu mocnářství, ve kterém, jako ostatně Palacký a celé generace národních obroditelů dlouhá desetiletí předtím, spatřují Češi především oporu proti domácím Němcům.

K úspěchu zahraniční akce České národní rady přispělo několik faktorů. Především to byla velkorysá finanční podpora ze strany amerických Čechů. Dalším byla domácí Maffie a americký exulant Emanuel Voska, který vybudoval rozsáhlou moderní špionážní síť, poskytující spojencům vysoce hodnotné informace a služby, později převzatou americkou administrativou. Třetím byla účinná zahraniční propagandistická síť časopisů, novinářů a politiků placených Českou národní radou, které někteří historici dokonce připisují vinu či zásluhu za prodloužení války až do rozbití rakouskouherského a německého mocnářství. A konečně to byly Československé legie ve Francii, Itálii a Rusku, nominálně – ne vždy fakticky – podřízené České národní radě, zejména poté, když v Rusku v květnu 1918 proti jejímu příkazu obsadily transsibiřskou magistrálu a na čas tak změnila poměr sil.

Národovec

Národnostní struktura budoucího Československa představovala problém, na který nebyli ani Čech Beneš ani konvertita Masaryk, tím méně pak domácí politická scéna připraveni. Projevil se již v exilu konflikty mezi Benešem a Štefáníkem. Nevyjasněná Štefánikova smrt při návratu na Slovensko v květnu 1919 patří dodnes k zátěžím česko-slovenských vztahů. Hlasité mlčení oficiální historiografie dodává orálním svědectvím o sestřelení jeho letadla v souvislosti s jeho záměrem parlamentního prošetření Benešových finančních machinací dodatečnou váhu.

Není důvod nevěřit upřímnosti Masarykových a Benešových slibů o národnostně kantonální správě ČSR *na způsob Švýcarska*. Vyžadovalo by to ovšem zdoluhavá a trpělivá jednání a budování důvěry u domácích Němců, Slováků, Maďarů, Rusínů, to vše v situaci poválečného hladu, bídy, sociálních bouří. Kdyby se však podařilo, mohl vzniknout stabilní federální stát, který by se mohl spoléhat na loajalitu svých občanů. Nedostatečná komunikace s exilem, nekoordinované převzetí moci *muži 28. října*, především ovšem Válečného obilního ústavu, jakož i arogance vítězů nasměrovaly vývoj opačným směrem.

Rakouští Němci vyhlásili Německé Rakousko již týden před Československem a čeští Němci se k nim přidali. Ačkoli žádné státní hranice dosud nebyly stanoveny a deklarovaný princip sebeurčení národů dával jednoznačně za pravdu Němcům, trvali Češi na příslušnosti německy mluvících oblastí k Československu – zároveň je ovšem odmítali zásobovat. Tráduje se, že byli předem informováni o spojeneckém rozhodnutí o jejich budoucím připojení k Československu. Francouzská nota o předběžných historických hranicích je ovšem datována teprve z 21. prosince a Benešovy pokyny o tichém *fait accompli*, vytvoření hotových skutečností, ničemu takovému nenavědčují.

Od konce listopadu do konce prosince obsadily narychlo sestavené československé jednotky téměř bez odporu celé pozdější Sudety a 23. ledna 1919 napadly Polsko, zapletené právě v Haliči do těžkých bojů s Ukrajinou. Sedmidenní válku o Těšínsko ukončil teprve masivní nátlak Spojenců.

K další eskalaci došlo v souvislosti s rakouskými volbami, kterých se chtěli zúčastnit i čeští Němci. To ovšem pražský Národní výbor nemohl připustit, naopak od německých úředníků již nyní vyžadoval přísahu věrnosti. Němci vyhlásili na 4. března 1919 generální stávkou, proti které zasáhly československé jednotky střelbou do demonstrantů s výsledkem 54 mrtvých, prvních mrtvých v historii českoněmeckého konfliktu vůbec.

Pařížská jednání o poválečném uspořádání od 18. ledna do 28. června 1919 jsou exemplárním příkladem, jak se cíle původně ideální – sebeurčení národů – promění v ryze pragmatické a egoistické. Způsob jednání s poraženými byl pokořující nad hranici únosnosti a zažehl doutnák budoucího vývoje. Němci a Maďary obývaná území byla drasticky okleštěna a rozdělena mezi okolní státy, vynucenému Rakousku bylo zakázáno připojení k Německu, Prusko bylo předěleno polským koridorem. Československo, zamýšlené jako východní val proti Německu z nich ovšem vyšlo vítězně s územními zisky překonávajícím nejsmělejší očekávání a podloženými argumentací překonávající nejbizarnější fantazie.

Ve vítězném opojení přehlížel Beneš a s ním celá česká strana některé problematické okolnosti. Především byla hranice Československa určena pouze okamžitými strategickými zájmy Francie bez konzistentního zdůvodnění a neexistovala záruka, že se v budoucnosti nezmění. Dodnes kolportovaná důvěra v historickou neměnnost západní hranice ignoruje, že velmocí její historické zdůvodnění výslovně odmítly a řídily se výhradně kritérii praktickými. *Nejjednodušší je zachovat hranici jak byla a nechat na Čechách a Německu samých, aby provedly výměnu území, pokud budou chtít*, vyjádřil to Georges Clemenceau za souhlasu Lloyd George.

Dále přehlíželi, že územní zisky byly zaplacený ztrátou důvěryhodnosti. Nehoráznost českých nároků a eskamotérství při jejich ospravedlňování sice mohly konvenovat francouzským zájmům, ale zároveň musely vyvolávat nedůvěru ke svým proponentům, posilovanou přicházejícími zprávami o agresí proti Polsku a brutálním potlačení německých protestů. *Osvobozené národy jakmile se objeví, jdou někomu po krku*, komentoval to americký generál Bliss, *jsou jako moskyti, zlotřilí od okamžiku zrození*.

Versaillská smlouva ovšem také za stanovení hranic převzala odpovědnost a neutralizovala tak alespoň na čas hlavní ohniska konfliktů. K akceptování nového stavu přispívala zejména situace Československa v porovnání s Maďarskem, Rakouskem či Německem, zmítanými politickými, sociálními a hladovými bouřemi a zatíženými reparačními platbami. Československo zdědilo tři čtvrtiny rakouského průmyslu, uhlí, cukrovarský monopol, rozvinutou infrastrukturu a rychle stabilizovalo demokratické zřízení. Milníkem bylo rozhodnutí sudetoněmeckých stran aktivně se na politickém životě podílet; od roku 1926 až do roku 1938 byly zastoupeny ve všech vládách. Velkolepé oslavy 1000 let smrti svatého Václava v roce 1929 dokazovaly vědomí společné kulturní identity Čechů a českých Němců i jejich schopnost a vůli k soužití a spolupráci. Období hospodářského vzestupu dvacátých let bylo jedinečnou příležitostí k nalezení přijatelných a trvale udržitelných forem mnohonárodnostního soužití.

Proti tomu působila arogance vítězů. Nová ústava z 29. února 1920, vypracovaná českým Revolučním národním shromážděním za nereprezentativní účasti Slováků a absence ostatních deklarovala státotvornou úlohu *československého národa*. Průhledně účelová konstrukce s cílem majorizace Němců, Maďarů, Poláků, Rusínů a dalších porušovala i dohodu o autonomii Slovenska a slovenského jazyka, uzavřenou Masarykem v květnu 1918 v Pittsburgu a nastražila tak novému státu další miny.

A aby to nebylo málo, přilévali vítězové olej do ohně řadou opatření k rozrušení homogenity německy mluvících oblastí. Pod heslem *nápravy Bílé hory* byla v rámci pozemkové reformy z ledna 1920 vyvlastňována přednostně německá půda a přidělována přednostně českým bezzemkům. Z vnitrozemí byli dosazováni čeští úředníci a domácí museli skládat zkoušky z *jazyka československého*.

Nejvíce zlé krve napáchala malicherná školská politika. V německých oblastech byly zřizovány tzv. menšinové školy pro minimální počty přistěhovaných českých žáků, zatímco německé byly při vyšším počtu rušeny. Dodejme ovšem, že statisticky se tato praxe projevila okrajově a že ve stejné době bylo na Slovensku vybudováno od nuly celé nové německé školství. Nicméně průběžné důvodné stížnosti českých Němců osudově spoluutvářely obraz ČSR v zahraničí a přispívaly k rychlému propadu mezinárodní prestiže někdejšího *miláčka Dohody*.

Ta ovšem byla problematická i bez stížností Němců. Ze všech sousedů mělo Československo přátelské styky pouze s Rumunskem, se kterým ho spojoval strach z maďarských nároků na odtržená maďarská území. Poměrně korektní, ne však víc byly vztahy s Rakouskem, neboť osudy obou zemí-dvojčat visely na společném vlásku. Vztahy s Polskem určoval přes daleko naléhavější společné zájmy žabomyší spor o Těšínsko. A vztah k Německu, které samo neposkytlo nejmenšího důvodu ke stížnostem a naopak v poválečných letech odmítalo žádosti sudetských Němců o intervence v jejich prospěch, byl dán rolí Československa coby francouzského protiněmeckého valu, které konečně vděčilo za svou existenci.

Tak jako v pozdějších obdobích se ohlašoval následný vývoj nejprve změnami v mezinárodní situaci. Že versaillské podmínky nejsou trvale udržitelné a Německo nezůstane v roli pro-

beného nadlouho se ovšem dalo spočítat na prstech, ale samolibý Beneš byl příliš přesvědčen o neomylnosti vlastní *vědecké politiky*. Locarnské dohody z října 1925, ukončující francouzskou okupaci Porúří vyjadřují přesun váhy od Francie k Německu dostatečně zřetelně. Pro ČSR relevantní byly jak oslabená pozice Francie, tak ztráta záruk východní hranice Německa. Beneš si tyto *nové důležité garance pro budoucnost* připisoval jako svou zásluhu a neochvějně pokračoval ve své profrancouzské orientaci. Hloupost? Z té ho podezírat nelze, zejména pokud šlo o otázky vlivu a moci. Osobní prestiž byla důležitější, než realita státu.

Bojovník

Lhůta k nalezení národnostního smíru vypršela s koncem hospodářského boomu. Krize započatá krachem newyorské burzy 24. října 1929 zasáhla, nedbaje opačných ujišťování českých politiků, Československo sice se zpožděním, o to ale hlouběji a vytrvaleji. Připomeňme další ze zásluh Benešových, který na jaře 1931 prosadil zákaz celní unie mezi Rakouskem a Německem a napomohl tak urychlenému zhroucení jejich ekonomik. Československý hrubý domácí produkt se do roku 1933 propadl na 86% stavu z roku 1929, průmyslová výroba na 60%, vývoz na 29%. Ukazatelů z roku 1929 již ČSR až do svého konce nedosáhla.

Dvě okolnosti přispěly k tomu, že hospodářská krize přerostla v osudovou krizi politickou, státní a posléze i válečnou. Hospodářský a politický rozvrat přivádí v Německu 30. ledna 1933 k moci podceňovaného psychopata Adolfa Hitlera a v Rakousku 4. března konzervativního diktátora Engelberta Dollfusse. Obě hospodářství se začínají z krize rychle zotavovat, zejména v Německu, které intenzivní výstavbou a zbrojní výrobou nezaměstnanost v průběhu tří let zcela odstranilo.

V Československu postihla krize především lehký průmysl soustředěný v německém pohraničí. Ze 600 000 nezaměstnaných v roce 1932 bylo 400 000 Němců, neboli téměř každý druhý živitel rodiny a pražská vláda nedokázala proti rostoucí bídě nalézt účinné prostředky. Naopak v této situaci začala podmiňovat zbrojní zakázky kvótou českých zaměstnanců a nutila tak německé firmy importovat do zbídačelého pohraničí na práci další Čechy. Nezaměstnanost vrcholila v době, kdy již v Německu naplno probíhal Hitlerův *hospodářský zázrak* a řada lidí tam odcházela za prací. Zdaleka nejen Němcům se autoritativní režimy v porovnání s demokratickými oprávněně jevily jako schopnější vypořádat se s kapitalistickými krizemi, obnovit pořádek, zajistit prosperitu, zabezpečit svým občanům práci a základní potřeby.

K bídě a neschopnosti vlády jí čelit se připojila za deset let nahromaděná frustrace z nerovnoprávného postavení, českých naschválů a bezvýslednosti politiky aktivistických stran, dále posilovaná novou a bezduchou represivní politikou vlády. 1. října 1933 zakládá předseda Turnverbandu (obdoba Sokola) Konrád Henlein Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu, pozdější Sudetoněmeckou stranu, SdP. Oproti oblíbeným českým mýtům neměla s vývojem v Říši, nacionálním socialismem ani se snahami o odtržení nic společného. Její program byl pročeskoslovenský, autonomistický a autoritářsky demokratický. Ve volbách 19. května 1935 získala 15,2% hlasů a stala se voličsky nejsilnější parlamentní stranou. *Republika se rozestoupila na dva světy*, komentoval to František Peroutka.

14. prosince abdikuje Tomáš Garrigue Masaryk a 18. prosince je proti rozsáhlému odporu zvolen novým prezidentem Edvard Beneš. Zbývající necelé tři roky charakterizuje ústup od demokracie k autoritativním formám vlády, zarytá Benešova neústupnost a vyhrocování českoněmeckého konfliktu, rychle přerůstajícího v otevřené nepřátelství a nenávisť a doprovázeného dalšími vyhrocujícími se konflikty česko-slovenským a česko-maďarským. Úpadek mezinárodní důvěry a podpory nahrazuje Beneš příklonem na východ. 16. května 1935 uzavírá spojeneckou smlouvu s SSSR a v létě 1936 navštěvuje František Moravec Moskvu za účelem navázání zpravodajské spolupráce s NKVD (předchůdcem KGB).

Po stabilizaci domácího hospodářství obrací Hitler svou pozornost k mezinárodním otázkám. Plebiscit v Sársku 3. ledna 1935 rozhodne o připojení k Říši, 7. března 1936 obsadí německá armáda bez odporu Francouzi okupované Porúří, ve stejném roce podporuje Franka ve španělské občanské válce. Šíří se obavy z nové evropské války. Západ reaguje uzavíráním se za Maginotovou linií a o střeoevropský prostor ztrácí zájem, zatímco východoevropské státy

se snaží Německo nedráždit. Poslední dosud demokratické, mezinárodně izolované a vnitřně rozpolcené Československo je Hitlerovi snadným terčem a oprávněné stížnosti sudetských Němců účinnou municí.

Nejprve ovšem je ovšem třeba postavit do latě Henleina a jeho SdP. V létě 1936 se říšský Sicherheitsdienst pokusil zosnovat proti němu vnitrostranický puč, který sice nevyšel, ale ze kterého si Henlein vzal ponaučení. Plně se umoudřil až 19. listopadu 1937, kdy zaslal Hitlerovi tajnou situační zprávu, ve které se zřká požadavku autonomie a přenechává řešení Říši. Nutno podotknout, že se tím dopustil nejen vlastizrady, ale i zrady svých voličů, kteří volili program národnostní autonomie v rámci demokratické ČSR a nikoli připojení k nacistické Říši. Zradil nakonec i ji, během války dodával špionážní informace britské rozvědce.

V průběhu roku 1938 již události nabývají v Hitlerově režii rychlý spád. 20. února vyslovuje záměr ujmout se *deseti milionů Němců státoprávně odtržených od Říše*. 12. března, den před plánovaným plebiscitem o spojení obou zemí, v jehož výsledek zjevně nevěřil, obsazuje vojensky Rakousko. 7. dubna dávají Británie a Francie Benešovi ultimatum, aby se se sudetskými Němci dohodl. Pět minut po dvanácté začíná vláda uvažovat o ústupcích, ale Henlein je již instruován klást nespelnitelné požadavky. 24. dubna vystupuje v Karlových Varech s programem státu ve státě. 21. května vyhláší ČSR na základě mylných zpravodajských informací mobilizaci proti Německu, po které rychle vyprchají poslední zbytky ochoty Západu tohoto válečného štváče podporovat.

Na nátlak britské vlády požádal Beneš o zprostředkování s domácími Němci, kterým byl pověřen lord Runciman. 12. srpna v situaci, kdy je již autonomie minimálním požadavkem, nabízí vláda SdP zemskou a okresní samosprávu. Od 24. srpna přebírá jednání osobně Beneš. Překvapivě všem požadavkům SdP vyhovuje a ústně navrhuje plán tří německých autonomních žup, jehož vágní písemná podoba však neuspokojila ani Němce ani Runcimana. 7. září nabízí nové ústupky, ale situace se mezitím vyhrcoje k ozbrojeným srážkám. 13. září je v osmi okresech vyhlášeno stanné právo a armáda spolu s německými sociálními demokraty rychle zlikvidují nepřilíš úspěšný a obyvatelstvem nepodporovaný pokus o povstání Freikorps. *Obsahem dalších jednání by mohlo být jen připojení k Říši*, shrnuje novou situaci Henlein a k podobnému závěru dospívá i závěrečná Runcimanova zpráva.

Hitlerovi ovšem nešlo o Sudety. Chtěl se zmocnit celého Československa, přednostně vojenskou silou a ne diplomatickým jednáním. V průběhu září to již dává nepokrytě najevo a Británie s Francií si začínají vážnost situace konečně uvědomovat. Beztak neudržitelné Sudety jsou poslední šancí zavřít Hitlerovi ústa tím, po čem tak vehementně volá a vzít mu tak záminku k rozpoutání otevřeného válečného konfliktu. 17. září vysílá Beneš do Paříže ministra Nečase s tajným plánem na odstoupení pohraničních území Německu a na výměnu obyvatel, se kterým ale měli přijít spojenci, aby si Beneš sám zachoval tvář. *Bylo by asi lepší, kdybych návrh Prahy neobdržel*, vzpomínal po válce znechuceně Édouard Daladier.

V noci na 21. září tedy staví Británie s Anglií Československo před objednané ultimatum. K večeru odpovídají Beneš a Hodža nótou, ve které československá vláda vyjadřuje s odstoupením Sudet souhlas.

To vyvolalo výbuch odporu české veřejnosti a demisi Hodžovy vlády. Beneš jmenoval úřednickou vládu generála Syrového a ubezpečil velmoci, že v jeho politice nedochází k žádným změnám. Když Chamberlain Hitlera o souhlasu 22. září v Godesbergu informoval, zaskočil ho Hitler prohlášením, že to už nestačí. Požadoval další rozsáhlý zábor území a vyslovoval podporu územním požadavkům Maďarska a Polska. *Francouzská a britská vláda nemohou dále bráti odpovědnost, aby radily Československu nemobilizovat*, vzkazovali obratem zdrcení spojenci.

23. září vyhlásila vláda mobilizaci, která proběhla nad všechna očekávání úspěšně. Ukázně nastoupily i dvě třetiny německých rezervistů a 28. září mohl generál Krejčí oznámit, že armáda je ve všech hlavních směrech připravena úspěšně čelit německému útoku. To zkomplikovalo Hitlerovy vojenské plány založené na momentu překvapení. 27. září ubezpečil

Brity, že mu jde *pouze o německé Sudety*, což je jeho *poslední územní požadavek* a Mussolini pozval Chamberlaina a Daladiera na 29. září na schůzku do Mnichova k projednání modalit jejich předání.

30. září před dvanáctou hodinou navrhl Beneš vládě generála Syrového mnichovské podmínky přijmout a v půl jedné ministr Krofta jejich přijetí francouzskému a britskému velvyslanci potvrdil. Evropa jásala, že se o vlásek vyhnula nové válce.

Následujícího dne začíná obsazování Sudet německým Wehrmachtem a proud uprchlíků do českého vnitrozemí, desetitisíce německých komunistů, sociálních demokratů, křesťanských socialistů, od listopadových pogromů i Židů, ale především na 120 000 Čechů. Jakkoli se paralela s poválečným vyhnáním Němců nabízí, není z více důvodů na místě. K žádnému rozhodnutí o vysídlení Čechů se Sudet nedošlo. Většina odcházela dobrovolně a pokud byli před příchodem Wehrmachtu z některých míst vyháněni násilím, jednalo se o lokální iniciativy. Odcházeli převážně ti, kteří přišli do pohraničí v uplynulých dvaceti letech, zatímco většina starousedlíků zůstávala – asi 400 000 Čechů, přes 12% obyvatel. Odcházející nebyli kráceni na majetku. A nebylo ztrát na životech.

Porážení

5. října abdikuje Beneš, kterému je nevybíravými způsoby připisována zásluha na katastrofálním vyústění – a to ještě nebylo známo, že proběhlo podle jeho vlastního plánu. *Odbenešit republiku* bylo heslo dne. Přejmenovávaly se ulice, náměstí, školy, zmizely jeho portréty a sochy, přestaly platit poštovní známky s jeho portrétem – pro samolibou, malichernou a nevyrovnanou povahu musely být zbývající týdny do odjezdu do Londýna 22. listopadu extrémním traumatem.

Nemůžeme-li zpívat s anděly, budeme výtí s vlky, vyjádřil rozpoložení národa Jaroslav Stránský a druhá republika začala urychleně zavádět totalitní zřízení. Politické strany se sjednotily do Strany národní jednoty, pouze sociální demokraté a někteří národní socialisté utvořili Národní stranu práce, na Slovensku vzniká Strana slovenské národní jednoty a ostatní jsou rozpuštěny. 30. listopadu byl drtivou většinou parlamentu zvolen československým prezidentem právník Emil Hácha a Beneš mu z emigrace zasílá pozdravný telegram.

Tektonická linie mezi Čechy a Němci ovšem nebyla jediná. Paralelně s německými sílily i slovenské autonomistické požadavky. Již koncem května přivezla delegace amerických Slováků originál Pittsburské dohody, ze kterého bylo jasné její porušení Ústavou. 4. června se v Bratislavě konala demonstrace 100 000 lidí na podporu autonomie, 6. října je vyhlášena a 22. listopadu ukotvena v ústavním zákoně. Vzniká Česko-Slovensko a Slovensko se pod vládou Josefa Tisa, Hlinkovy slovenské ľudové strany a Hlinkových gard rychle mění ve fašistickou diktaturu. Slovenské volby 18. prosince byly prvními totalitními volbami v Československu s 91% volební účastí a 97,5% hlasů pro jednotnou kandidátkou.

Zlom v česko-polské tektonické linii byl krátký – Polsko obsadilo Těšínsko hned 1. října. 25. října se v Mnichově konala jednání, při kterých obdrželo dalších 226 km² severního Slovenska.

Další tektonickou linií byla slovensko maďarská, hlubší, než českoněmecká, neboť pro připojení ryze maďarských oblastí severně a Petržalky jižně od Dunaje neexistovaly v roce 1919 žádné pádnější důvody, než česká hladovost a francouzský zájem Maďarsko oslabit. Obě strany se dohodly na německoitalské arbitráži, která 2. listopadu ve Vídni rozhodla o připojení převážně maďarských částí jižního Slovenska k Maďarsku.

Období druhé republiky patří dodnes k bílým místům československé historiografie. Není divu. Střízlivě viděno, Československo se sice zmenšilo, ale pokračovalo dál. Nepřestalo být suverénním státem s vlastní ústavou, zákony, prezidentem, vládou, zvoleným parlamentem, správou, měnou, policií, armádou, zahraniční politikou. Likvidaci demokracie a zavádění totalitního státu, represí a štvanice, protizidovské a proticikánské hysterie, cenzuru a zákazy či přípravu koncentračních táborů nelze připsat žádnému cizáckému viníkovi.

Oběť Sudet ovšem Hitlerovy expanzivní ambice nejen nenasytila, ale její snadnost i zjevná povolnost spojenců je ještě posílily. Slovenská autonomie, spějící stále více ke slovenské státnosti se stala další kartou. 13. března 1939 přijal Jozefa Tisa se všemi poctami hlavě státu a postavil ho před alternativy buďto vyhlášení samostatného státu pod ochranou Říše anebo okupace Maďarskem. 14. března ve 12 hod. byl *Samostatný slovenský štát* vyhlášen. Téměř okamžitě obsadila maďarská vojska Podkarpatskou Rus a později části východního Slovenska.

O německých přípravách na obsazení zbytku země byla vláda zpravodajskou službou včas informována, ale odmítala z nich vyvozovat jakékoli závěry, zejména ne přesun do exilu. Také Hácha přijal Hitler 14. března se všemi poctami hlavě státu a dvěma alternativami na vybranou – buďto klidný anebo násilný vstup německých vojsk. Po poradě s pražskou vládou zvolil Hácha z nabízených variant první a vložil *osud národa a země v důvěře v ruce Vůdce*. Vůdce velkoryse přijal a zaručil *ochranu Říše a autonomní vývoj tak, jak je svérázu národa přiměřený*. 15. března obsadily německé jednotky *Resttschechei* a na jeho místě vznikl Protektorát Čech a Moravy.

Soukromník

Beneš si ještě před odjezdem v okruhu nejvěrnějších zajistil kontakty ve stylu nové Maffie, vyinkasoval od sovětské NKVD, která jej vedla jako svého agenta, podporu 10 000 dolarů a stal se hostujícím profesorem na Chicagské univerzitě a soukromou osobou.

Flagrantní porušení Mnichovské dohody obsazením Česko-Slovenska mu poskytlo jedinečnou příležitost k návratu do politiky, k *odčinění Mnichova* a k uskutečnění plánů etnické očisty. Hned 16. března rozeslal jako *bývalý prezident ČSR* Společnosti národů a představitelům mocností protestní telegram, s výjimkou SSSR však bez očekávaného ohlasu. Nicméně se 28. května sešel s prezidentem Rooseveltem a několikrát se sovětským velvyslancem Umanským a z obou stran mu byla přislíbována podpora. Za pomoci konzula Papánka a dalších čs. diplomatů akreditovaných v USA zřídil v Chicagu kancelář československé zahraniční akce a nárokoval si vedoucí úlohu ve formujícím se zahraničním odboji.

Ta ovšem nebyla nijak nesporná. V zahraničí již působila řada osobností a skupin, které na Beneše nečekaly. V USA, ve Francii či v Polsku existovala rozsáhlá aktivní krajanská seskupení. Hned v říjnu 1938 uprchly do Francie a Británie tisíce sudetských Němců v čele s Wenzlem Jakschem. V průběhu listopadu odešlo do Moskvy komunistické vedení kolem Klementa Gottwalda. 14. března 1939 uprchla do Británie skupina vojenských zpravodajců kolem plukovníka Františka Moravce s materiály, kontakty a značnými finančními prostředky. Po 15. březnu se řada československých vyslanců odmítla vrátit a nadále požívala statut oficiálních představitelů ČSR, mezi nimi Vladimír Hurban v USA, Štefan Osuský ve Francii, Jan Masaryk v Británii či Zdeněk Fierlinger v SSSR. V Polsku se tvořily první československé zahraniční vojenské jednotky kolem generála Lva Prchaly. Postupně emigrovali další vrcholní politici jako Milan Hodža, Jan Šrámek, Rudolf Bechyně, Prokop Drtina, Ladislav Feierabend a další.

Že je nutno odboj koordinovat bylo jasné všem, stejně jako cíl, obnova předválečného Československa. V tom panovala shoda napříč všemi politickými i národnostními skupinami, aniž by ovšem existovala konkrétnější představa jak řešit problémy, které vedly k jeho zániku. Autoritu bývalého prezidenta přes kritické námitky stejně nebylo možné obejít. Bezohlednost, surovost a intriky, kterými se dral k moci a domáhal prezidentského úřadu, odstraňoval z cesty kritiky a oponenty, soustřeďoval moc ve svých rukách a podřizoval politiku exilu svým osobním aspiracím skutečně nemá vysvětlení v potřebách odboje.

Nejlepší argument pro znovuoobnovení ČSR ovšem poskytl sám Hitler, když vojenským obsazením země Mnichovskou dohodu porušil a učinil tak předchozí oběť Sudet zbytečnou a chybnou. Stanovisko, že se tím *pokládá za zbavenou všech závazků* z ní vyplývajících, které později zaujala Velká Británie, mohlo být pro znovuoobnovení Československa legitimním a plausibilním východiskem.

Benešovi, odchovanému ve specificky českém vztahu k realitě a dětských hrách na plati – neplatí, pronásledovanému vinou a traumatizovanému abdikací šlo ale o víc. Chtěl zpět svou osobní čest, pozici, moc, prezidentský titul, za každou cenu, *odčiněním Mnichova*, zrušením, vymazáním a zapomenutím celého vývoje od září 1938 a návratem před něj, dělat jako že se mezitím nic nestalo. Již v prvním memorandu Rooseveltovi 28. května 1939 formuluje trucovité postuláty, ve kterých mohly velmoci sotva nalézt nějaký uchopitelný smysl: *uznává se kontinuita existence Československé republiky*. Žádná Mnichovská dohoda neexistuje a nikdy neexistovala. Čtyři velmoci se dohodly neplatně. Vláda k odstoupení Sudet nikdy nedala souhlas. Československo se nikdy nerozpadlo. A především, Beneš nikdy neabdikoval a nikdy nepřestal být prezidentem. Skutečnost je omylem, pravdou jsou sny.

Představa, že by vláda Jeho Veličenstva prohlásila vlastní podpis pod mezinárodní smlouvou za neplatný by měla být suspektní i laikovi, ale nezapomeňme na autoritu, kterou si Beneš v Československu vytvořil i na nezbytnost sjednocení exilu. Za Benešem stála jeho značná část včetně Moravcovy zpravodajské služby, dodávající Britům velmi ceněné informace a zejména pak celý domácí odboj až po protektorátní vládu. *Všichni členové vlády bez výjimky, včetně Háchy a Havelky, stojí bezvýhradně za zahraničním odbojem a uznávají jej za svou hlavu*, vzkazoval prostřednictvím radiového spojení předseda protektorátní vlády Alois Eliáš a nabízel demisi Háchy a vlády kdykoli si to Beneš bude přát. Ten si to samozřejmě nenechal pro sebe a náležitě toho k vylepšení vlastní pozice využíval.

Jeho hlavním oponentem byl vyslanec Štefan Osuský, požívající plnou podporu francouzské vlády, zatímco Beneš byl jak ve Francii, tak zejména v Británii osobou diplomaticky řečeno nevídanou. Slovák Osuský, který chtěl Beneše po Mnichovu postavit před národní soud, zastával názor, že jedinými legitimními představiteli republiky jsou dosud akreditovaní vyslanci, odmítal Benešovy snahy o vytvoření exilové vlády a zcela rozhodně pak jeho vedoucí roli v ní. Přesto, či právě pro Osuského silnější pozici byli s Benešem schopni své kroky vzájemně konzultovat a koordinovat.

1. září 1939 napadl Hitler Polsko, 3. září mu Británie a Francie vyhlásily válku, 17. září po útoku Sovětské armády z východu na základě paktu mezi Hitlerem a Stalinem odchází do exilu celá polská vláda. Mnichovská předehra získala nový kontext a francouzská vláda nyní měla zájem na zformování československých jednotek ve Francii. Exilovou vládu, k tomu v čele s mužem, který svou zemi zavlkl do katastrofy, intrikoval proti ní, abdikoval, utekl a nyní se s výkřikem *neplatí* znovu vydává za jejího prezidenta ovšem rozhodně odmítali jak Francouzi a Britové, tak i USA a zpočátku i Sověti. I když neuznali protektorát, uznávali Háchovo prezidentství, kontinuitu pražské vlády i Slovenský štát a jejich vyslanectví na svých územích. Pro další samozvanou vládu, notabene s Benešem v čele nebylo místo. 2. října byla uzavřena dohoda o *samosprávné armádě československé* mezi francouzskou vládou a *prozatímní vládou Republiky československé*, zastoupenou vyslancem Osuským.

Po marných pokusech prosadit se jako prezident Beneš na čas ustoupil. 17. listopadu byl ve Francii vyhlášen *Národní výbor československý* (ČSNV). Jeho sedm členů bylo uvedeno v abecedním pořadí bez funkcí a v tomto složení byl francouzskou vládou také uznán. Na dotazy kdo mu předsedá se odpovídalo, že msgr. Šrámek. 29. listopadu byl ovšem za jeho předsedu prohlášen Beneš.

Válka a politické změny ve Francii i Británii vedly ve vztahu k Benešovi k postupnému tání a k opatrnému navazování kontaktů. Beneš je s tvrdohlavostí sobě vlastní využíval ke kontra-produktivním agitacím o kontinuitě ČSR a svého prezidentství, neplatnosti Mnichovské dohody a nutnosti uznání československé exilové vlády. Jako argumentu používal i uznání polské vlády, aniž si vůbec bumerangový dopad takového srovnání uvědomoval.

Nicméně britská strana celkem logicky naléhala, aby tedy samozvaná československá reprezentace zastupovala rovněž sudetské Němce a Slováky. To ovšem byla Benešova bolavá místa. Návrat před Mnichov byl v jeho koncepcích návratem k centralistickému státu a jednotnému československému národu v české režii. Exilové Slováky reprezentovali Osuský s Hodžou a Němce Treugemeinschaft kolem Wenzla Jaksche, všichni stoupenci autonomistického či

federativního uspořádání, ostatně stejně jako moskevská KSČ. Pokusy o vyjednávání nutně musely ztroskotat na Benešově neústupnosti.

Svých nových kontaktů s oficiálními místy ovšem Beneš mezitím využíval k posilování vlastní pozice uvnitř exilu, likvidaci opozice a přípravu své exilové vlády. ČSNV byl sporný jak v českém, tak ve slovenském i sudetoněmeckém exilu. 22. listopadu zakládá Hodža Slovenskou národní radu (SNR) a 14. ledna 1940 vzniká Česká národní rada (ČNR) v čele s poslancem Františkem Schwarzem. Obě Benešovi opoziční seskupení se 28. ledna v Paříži spojila v Česko-Slovenskou národní radu (Č-SNR). Hlavním programovým rozdílem k ČSNV byla slovenská autonomie v budoucí ČSR. V únoru 1940 však Beneš u francouzských orgánů vymohl zákaz Č-SNR a její propagace na francouzském území.

Diktátor

10. května 1940 nastupuje v Británii vláda Winstona Churchila a začíná německá západní ofenzíva. 14. června je dobytá Paříž a těžiště boje se přesouvá do Británie. S ním i čtyři tisíce československých vojáků, tři tisíce německých antifašistů a pařížský exil. Ne všichni jsou vítáni. Beneš u londýnské vlády denuncoval a vymohl internaci kolem 400 osob pařížské opozice, *komunisujících Španěláků*, Slováků, důstojníků a *částečně elementů bouřlivých*.

Válečný vývoj a změna britské vlády, otevřené jakékoli protiněmecké koalici Benešovu pozici zlepšily a mnichovské resentimenty byly postupně zapomenuty. 21. června požádal Beneš o uznání *provizorního státního zřízení československé republiky*, složeného z prezidenta, vlády a Státní rady. Nemaje na československé straně alternativ, vydala 6. července britská vláda souhlas provázený řadou podmínek. 9. července bylo státní zřízení ustaveno a 21. července Britové prozatímní česko-slovenskou vládu uznali. Pochopitelně bez revize Mnichovské dohody, uznání kontinuity ČSR či záruky budoucích hranic, zato s prezidentem Benešem.

Třináctičlennou vládu (oproti jedenáctičlenné protektorátní) včetně zástupců ministrů najmenoval Beneš sám podle vlastního výběru, dokonce i bez konzultací s navrženými ministry, což v případě Jana Masaryka vedlo ke zdoluhavým přemlouváním. Stejně samovolně najmenoval i dvaatřicetičlennou Státní radu jako náhražku parlamentu včetně jejího předsednictva a stejně svévolně předepisoval program i jednací řád jejich schůzek.

Do hry na prezidenta, vládu a náhradní parlament se vžil tak, že sám sobě udělil zákonodárné a ústavodárné pravomoci. Učinil tak *ústavním dekretem O prozatímním výkonu moci zákonodárné*, antidatovaným k 21. červenci 1940 (...*nabude účinnosti dnem podpisu prezidentem*).

Ponecháme-li slovům původní významy, propracoval se Beneš v průběhu šestnácti měsíců ze soukromé osoby ne na *prezidenta*, nýbrž na diktátora, který si v ničem nezadal s Mussolinim a dalšími. Mohl se právě tak oprávněně nechat titulovat *generalissimus* či *vůdce*, sám sebe ale po válce s pýchou označoval za *demokratického diktátora* – adjektiv zdůvodňoval tím, že se svého postavení na konci války dobrovolně vzdal.

Ponecháme-li slovům původní významy, nejednalo se samozřejmě také o žádnou *vládu*, nýbrž o Benešův administrativní a poradní aparát. Veškerá jednání a závažná rozhodnutí si rezervoval sám pro sebe a své ministry o nich neinformoval buď vůbec anebo jen částečně a zkresleně. Pro sebe si ponechával i všechny důležité informace a zprávy Moravcovy služby o poměrech doma. Až na naléhání Osuského předložil korespondenci s britskou stranou, ze které se vláda teprve dozvěděla svůj skutečný nerovnoprávný status.

Často se setkáváme s námitkou, že zahraniční odboj se podle platné legislativy dělat nedá. To je nesporně pravda. Můžeme však srovnávat například s odbojem francouzským, kde generál Charles de Gaulle nebudoval žádnou paralelní vládu k vládě ve Vichy, ale Národní obranný výbor. Dokonce i když přistoupíme na krkolomnou konstrukci, neexistoval důvod, proč by v rámci daných podmínek nemohly Státní rada a vláda fungovat jako demokratické kolektivní orgány, za které byly vydávány, proč by vládu a prezidenta nemohla jmenovat Státní rada složená z dostupných exilových politiků a nikoli naopak. Zejména neexistoval žádný důvod

k ostrakizaci, denunciaci a pronásledování politiků jen proto, že oponovali Benešovým koncepcím.

K těm přechodně patřil rovněž jakýsi plán B, spočívající ve vytvoření poválečné československo-polské konfederace. Vyhovoval i britským představám a mohl se stát robustnějším základem pro poválečnou střední Evropu. 11. listopadu byla publikována společná deklarace exilové vlády gen. Władysława Sikorského a Benešovy o připravovaném společném státoprávním svazku s možností připojení dalších států. Jednání postupně troskotala na osobních nevraživostech, Benešových ohledech na SSSR, se kterým byli Poláci ve válečném stavu, rozdílných představách o postavení Slovenska, na územních sporech o Těšínsko, Spiš, Oravu a Javorinu. Definitivně pak skončila sovětskou podporou Benešových plánů a nesouhlasem se středoevropskou konfederací.

Rovněž pokusy o zapojení sudetských Němců do Státní rady, na které naléhali Britové, troskotaly na Benešových představách centralistického státu československého národa, které byly i příčinou neshod se slovenskou reprezentací. Wenzel Jaksch trval na federalistickém uspořádání a Beneš paralelně intrikoval za rozkol německého exilu. S Němci po válce ještě počítal, pouze se vyvíjely jeho představy o počtu odsunutých a postavení zůstavších. V roce 1940 se pohybovaly v řádu statisíců odsunutých.

Domácí odboj proti německé účasti ve Státní radě vehementně protestoval a trval na poválečném řešení bez Němců. Budiž poznamenáno, že ne celý. *Nevěřte, že všichni Němci jsou takoví, jako Hitler a Frank*, hlásal komunistický leták ze začátku roku. Naproti tomu i ve Státní radě byla řada radikálů jako komunista Václav Nosek či vojenský atašé Josef Kalla. *Část jich povraždíme, část jich vyženeme, mnoho jich uteče před pomstou a zbytku se zbavíme přestěhováním ... potřebujeme, aby v Sudetech teklo hodně krve ... Hrůzy musí být tak veliké, aby strašily sudetské Němce po desítky let*, navrhoval Kalla v memorandu *Náš boj* 18. ledna 1940.

Od konce roku 1940 navazuje Beneš potajmu intenzivnější kontakty s SSSR, především ve zpravodajské spolupráci a vytvoření československých jednotek. 21. dubna 1941 vysílá do Moskvy na vojenskou misi gen. Heliodora Píku. 22. června přepadá Hitler SSSR a tím končí i sovětská rezervovanost vůči Benešovi. 8. července se sešel se sovětským velvyslancem Ivanem Majským, který se omlouval za předchozí zdrženlivost, bohatě vynachválil Benešův prozíravý a demokratický postup a vyjádřil plnou ochotu vyjít jeho požadavkům vstříc mnohem výrazněji, než Britové. Sovětský svaz Mnichovskou smlouvu nikdy neuznal, zdůrazňoval.

To ovšem byla hudba v Benešových uších. Stalin, kterého schopnost odhadovat lidi a využívat jejich slabé stránky vynesla k absolutní moci Beneše odhadl přesně a měl pro jeho trápení a touhy naprosté pochopení. S nějakou legitimitou, logikou či právními ohledy si hlavu lámat nemusel, zejména když se mu zde jako na dlani nabízela možnost pevně zakotvit přímo v srdci poválečné Evropy.

Již 16. července předložil Majskij Benešovi návrh smlouvy, ve které SSSR jeho vládu plně uznává a 18. července ji s Janem Masarykem podepsali. Ještě stejného dne uznává Benešovu vládu rovněž vláda Jeho Veličenstva, před níž Beneš sovětskou kartu náležitě rozehrál. Benešovy vývody o kontinuitě a neplatnosti Mnichovské dohody ovšem i nadále považuje za *poněkud složité* a proto *si přeje ponechat tuto otázku pro pozdější úvahu ve vhodné chvíli*. 30. července uznává prozatímní vládu rovněž prezident Roosevelt. *První etapa našeho boje o osvobození je ukončena*, oznamoval Beneš prostřednictvím BBC *v poselství k československému národu*.

Státník

Nyní bylo na čase pokusit se vyřešit dilema dvou vlád a dvou prezidentů. V červenci a srpnu nutí Beneš ve svých depeších Eliášovu vládu do konfrontace s protektorátní správou a k následné demisi. Tím by zbyla pouze vláda jediná, Benešova. Na rozdíl té od londýnské však nese pražská vláda zodpovědnost za více než sedm milionů obyvatel a Benešovy ambice se u ní neseškávají s porozuměním. Vzájemné pozice se vyostřují a mezi oběma vládami dochází k

definitivnímu rozkolu. Odporovat Benešovi ovšem má následky. Gestapo o Eliášových stycích s odbojem vědělo a sledovalo ho, avšak nemohlo dosud nalézt žádné konkrétní důkazy. Nyní tedy falešné důkazy vyrobila britská zpravodajská služba a oklikou přes Chile je Eliášovi zaslala tak, aby je gestapo zachytilo. 27. září byl Eliáš zatčen, 1. října odsouzen k smrti a 19. června 1942 popraven.

Uznání vlády s sebou ovšem neslo závazky. Britové i sověti na základě Benešova holedbání o jeho kontrole nad domácím odbojem naléhali na konkrétní sabotážní, diverzní a teroristické akce a na přísun informací srovnatelně s odbojem v jiných zemích.

To byly nereálná požadavky jak na Beneše, který se věnoval politice a nějaké bojování před koncem války pokládal za předčasné, tak na domácí odboj. V porovnání s válečným děním okolo probíhal život v Protektorátu bezmála mírově. Po nástupu říšského protektora Reinharda Heydricha 27. září 1941 bylo popraveno 437 odbojářů a šmelinářů, zavedeno stané právo a byla drasticky omezena autonomie protektorátní vlády, na druhé straně hospodářství kvetlo, neexistovala nezaměstnanost, továrny produkovaly pětinu válečné výroby Říše, fungovalo zásobování, divadla i kavárny a lidé si to dobře uvědomovali. Odboj byl paralyzován, rádiové spojení s Londýnem přerušeno a odbojová činnost se omezovala na *tajné kladení fialek k hrobu neznámého vojína*, jak si posteskl František Moravec.

Od léta 1941 se proto rozhodl odboji napomoci organizováním paradesentních výsadek za podpory britské Special Operations Executive. Ze 46 plánovaných operací do konce války uskutečnil 37 výsadek 98 speciálně vycvičených dobrovolníků, zčásti proti vůli domácího odboje.

Nejúspěšnější akcí se stal atentát na Heydricha dne 27. května 1942, jehož okolnosti a průběh jsou přesvědčivým svědectvím o rozsáhlém a nevyužitém odbojovém potenciálu v zemi. Následovala hysterická reakce Říše. Hitler nařídil jako odvetu okamžitou popravu 10 000 Čechů, kterou se jen poukazy na udržení válečné výroby podařilo státnímu tajemníkovi Karlu Hermannu Frankovi zmírnit. I tak bylo v období teroru heydrichiády do září 1942 popraveno 1 585 osob včetně vyhlazených Lidic a Ležáků. S nimi byl zlikvidován i celý domácí odboj, který se z této rány do podzimu 1944 již nevzpamatoval.

Účelnost atentátu na Heydricha je dodnes předmětem diskusí a zejména sudetoněmecká historiografie ho Benešovi předhazuje jako bezohlednou propagandistickou akci s tragickými důsledky. Beneš však po válce tvrdil, že o jeho přípravě nic nevěděl. Proti tomu stojí svědectví Moravcova, že atentát připravovali společně a že se Beneš byl dokonce s parašutisty před jejich odletem osobně rozloučit. Podle mého úsudku není důvodu nevěřit Moravcovi a není důvodu věřit Benešovi. V každém případě se pozice exilové vlády po úspěšném atentátu na druhého muže Říše výrazně zlepšila. Vyvraždění Lidic se stalo mezinárodně přijatým symbolem zločinů nacistického režimu a jejich potrestání jedním z deklarovaných válečných cílů.

Po plném uznání své vlády se mohl Beneš plně pustit do svého životního díla, *odčinění Mnichova* etnickou očistou země. Jeho představy navazovaly na tajný plán, se kterým v září 1938 vyslal do Paříže ministra Nečase. Sestávaly z odstoupení některých území Německu, vysídlení části Němců a vytvoření etnicky homogenních oblastí výměnou obyvatel. Postupem doby se zmenšovala zamýšlená odstoupená území a zvyšoval se zamýšlený počet odsunutých, nyní již jeden milion.

Prvním předpokladem ovšem bylo uznání předmnichovských hranic. V červnu 1942 se Benešovi dostává ujištění o podpoře ze sovětské strany. Vůči britské vládě přechodně předstírá ústup od požadavku neplatnosti Mnichovské dohody od samého počátku, což jí umožnilo zaujmout 4. srpna 1942 stanovisko, že se *pokládá za zbavenou všech závazků z ní vyplývajících a že při konečné úpravě hranic ... nebudou mít vliv žádné změny, které se staly ... jak v roce 1938, tak i později*. 29. září prohlásil Mnichovskou dohodu za nulitní rovněž de Gaullův Národní výbor.

Měla-li exilová vláda reprezentovat československý stát, trvala Britská vláda logicky také na zastoupení Němců. Ministr Anthony Eden a někteří další členové vlády sice uvažovali o transferu německých menšin ze střední a jihovýchodní Evropy a rámcově s ním souhlasili, návrh však nebyl britskou vládou až do Postupimské konference přijat. *Žádný Angličan by nedovedl pochopit, že Němci mají být z Československa vystěhováni, ale přitom celé území jimi obývané že by mělo být Československu ponechané*, tlumočil Benešovi 18. září 1942 stanovisko britské strany vyslanec Phillip Nichols.

Jednání Beneše s Jakschem v lednu 1942 skončila díky neústupnosti obou stran neúspěšně. Pokusy rozložit Treugemeinschaft zevnitř nepřinesly výsledek a po jeho říjnové konferenci dochází mezi ním a Benešovou vládou k definitivnímu rozkolu. Britský požadavek byl odložen k ledu, namísto toho se nyní Beneš plně soustředil na podporu USA a zejména SSSR.

Již koncem roku 1941 najmenoval do Státní rady pět členů londýnského vedení KSČ, nicméně moskevské vedení se nadále orientovalo na Stalinův požadavek odbojové činnosti doma a účast v londýnské vládě odmítalo. Nabízely se však i jiné cesty, jak moskevskou KSČ obejít. Od března 1943 začíná Beneš sondovat možnost uzavření spojenecké smlouvy s SSSR. 23. dubna mu velvyslanec Bogomolov sděluje Stalinův souhlas spolu s příslibem uznání územní celistvosti a nezasahování do vnitřních záležitostí ČSR.

Nejprve však Beneš 7. května navštívil USA. Přesvědčoval zde Roosevelta o Stalinových dobrých úmyslech a jako příklad uváděl vztahy mezi SSSR a jeho vládou. Získal Rooseveltovu podporu pro všechny klíčové požadavky, počínaje uznáním předmnichovských hranic přes uzavření smlouvy s SSSR až po poválečný transfer německého obyvatelstva, spočívající v odstoupení šesti územních částí Německu.

Jednání se Sověty však vyvolalo odmítavou reakci britské a polské strany. Podle britsko-sovětské smlouvy z 26. května nesměla Británie ani SSSR bez souhlasu druhé strany uzavírat před ukončením války žádné smlouvy s třetími státy týkající se poválečných hranic a poválečných záležitostí. Navíc smlouva oslabovala polskou pozici a otevírala cestu k rozdělování Evropy na sféry vlivu. Na schůzce ministrů zahraničních věcí SSSR, USA a Británie 24. října 1942 však Cordell Hull smlouvu za USA podpořil a Edenovi nezbylo než ustoupit, zejména když text obsahoval doložku o možnosti přistoupení Polska.

Od 23. listopadu do 3. prosince 1943 se konala konference tří velmocí v Teheránu. Již od minulé zimy se východní fronta začala obracet a SSSR se stal plně akceptovaným a rovnocenným spojencem. Spiknutí nejvyspělejší země regionu se Stalinem zároveň podrazilo možnosti a vůli Západu účinně čelit jeho nárokům. Anthony Eden novou atmosféru shrnul v poznámce, že za mírové uspořádání ve střední a jihovýchodní Evropě neponesou nadále zodpovědnost Britové, ale Sovětský svaz.

Beneš se svým čtyřčlenným doprovodem (bez ministra zahraničních věcí Jana Masaryka) dorazil do Moskvy 11. prosince a hned druhý den byla podepsána dvacetiletá smlouva o poválečné spolupráci. Vlastní jednání začala až po jejím podpisu a Stalin byl víc než vstřícný. Ze všech spojenců jediný chápal, co má Beneš transferem *nejméně dvou milionů* Němců na mysli a na rozdíl od něho si uvědomoval i následky. Danajským darem si zajistil nejen Benešovu bezmeznou oddanost, ale především závislost poválečného Československa na ochraně SSSR před německou revanší a tím i spolehlivou západní hranici sféry vlivu.

Neméně vstřícný byl Beneš. Přes Stalinova ujišťování o nezasahování do vnitřních záležitostí ČSR naopak požadoval, aby *sovětská vláda vyvinula nátlak ... potrestat všechny osoby na Slovensku, které jsou odpovědny za válku proti SSSR*. Z vlastní iniciativy příslibil poválečnou politickou, hospodářskou a vojenskou orientaci na SSSR, rozsáhlé socialistické znárodnění i vzájemnou koordinaci národohospodářských plánů. S odmítnutím se setkala pouze jeho nabídka na připojení Podkarpatské Rusi k sovětské Ukrajině. *Uznali jsme předmnichovské hranice a tím je to jednou provždy vyřešeno*, prohlásil Stalin.

Iniciativní byl Beneš i na schůzkách s Gottwaldovým vedením KSČ. Shodli se na zřízení Národní fronty složené z uskupení, která *osvědčila svou oddanost národu a lidu*, (t.j. bez stran nezastoupených v exilu), na zřízení národních výborů, na potrestání kolaborantů a zavedení národní správy jejich majetků i na vytvoření nové vlády za účasti komunistů po osvobození Československa. Názorové rozdíly se týkaly především Němců a Slovenska. Komunisté zastávali princip individuální viny, plošné vysídlování Němců odmítali a když Stalin proti nim podpořil Beneše, prosadili alespoň výjimky pro odpůrce nacismu. Podobně se zastávali existence slovenského národa a poválečné autonomie Slovenska.

Vláda britská nechť vezme nyní na vědomí, že po mé cestě do Ruska máme všechny své mezinárodní věci vyřízeny, sdělil Beneš po návratu vyslanci Nicholsovi. Nicméně v Británii, USA i v částech českého exilu převládala realističtější pohled, že se ČSR *stala satelitem SSSR*. The Economist z 25. března hodnotil Benešovy plány jako symptom podlomené víry v demokracii a konstatoval, že pro své stěžejní cíle, *uznání předmnichovských hranic a odsun většiny, ne-li všech sudetských Němců našel bezvýhradnou podporu jen u Sovětů*.

Dobyvatel

4. ledna 1944 překročila Rudá armáda hranice Polska, 8. dubna dosáhla hranic Podkarpatské Rusi, 6. června se spojenci vylodují v Normandii, 26. září prohlašuje i nová italská vláda Mnichovskou dohodu za nulitní. 20. července podnikli důstojníci Wehrmachtu neúspěšný atentát na Hitlera, v průběhu srpna došlo k povstáním a převratům ve Varšavě, Paříži, Rumunsku a na Slovensku, v září v Bulharsku.

Také Beneš nyní konečně vyzývá k aktivnímu odboji a partizánské válce. Jeho Ministerstvo národní obrany připravuje plošné povstání řízené shora, moskevská KSČ partizánskou válku zdola a obě na poslední chvíli rozdmýchávají odboj četnými výzvami a paradesantními výsady. *Nelze dnes definitivně říci, že by celých více než tři miliónů Němců mohlo být transferováno na základě nějaké mezinárodní úpravy ... Jest třeba, abychom si mnoho vyřídili sami ihned v prvních dnech po osvobození*, vzkazuje Beneš 16. července odboji. *Rozumíme a bude připraveno vše, aby tímto směrem byly svedeny davové instinkty, nahromaděné k výbuchu pomsty*, potvrzuje 1. září za domácí odboj Vladimír Tůma.

3. srpna 1944 vydává Beneš další *ústavní dekret č. 11 o obnovení právního pořádku*, kterým ruší veškeré právní předpisy vydané v *době nesvobody*. Ta začíná 30. zářím 1938 a bude ukončena příslušným vládním nařízením.

Ne všechny docházející zprávy jsou příznivé. V Protektorátu Frank propouští některé politické vězně a zahajuje s nimi jednání s cílem sestavení nové přijatelné vlády. Již koncem roku 1943 vzniká pročeskoslovenská Slovenská národní rada (SNR) s jasným požadavkem národnostní federace, podporovaná moskevskou KSČ a Beneš si není jist, zda uzná jeho vládu. Vedle toho nabízí slovenský ministr obrany Ferdinand Čatloš SSSR provést protiněmecký převrat a vytvořit ze Slovenska vojenskou diktaturu, zatímco skupina komunistických radikálů kolem Gustáva Husáka plánuje rovnou připojení Slovenska k SSSR.

Ani vývoj na povstaleckých a osvobozených územích neprobíhá podle Benešových představ. Podle usnesení SNR z 16. října 1944 vykonává SNR zákonodárnou a výkonnou vládní moc na celém území Slovenska. Přitom se považuje za orgán partnerský vládě londýnské a neprojevuje nejmenší chuť navrátit se k předválečné ústavě národa československého. Benešovi nezbyvá, než vzít realitu na vědomí a 23. října takticky přistoupit na poválečnou republiku tří samostatných národů.

Největší problém nastává po 28. říjnu na osvobozené Podkarpatské Rusi, kde sovětské velení převzetí moci a zřízení československého velitelství vůbec nepřipustilo a namísto toho začalo organizovat kampaň za připojení k sovětské Ukrajině a nábor do Rudé armády. Situaci vyjasnil teprve Stalinův dopis Benešovi z 23. ledna 1945. Odvolával se na Benešovy nabídky odstoupení Podkarpatské Rusi SSSR, které sice v roce 1943 odmítl, nyní ale nemůže bránit, aby tamní obyvatelstvo nevyjádřilo svou vůli. *Ti, kdo vyhánějí protivníka z okupovaného území,*

mají právo disponovat majetkem získaným v boji, upřesnil to 23. března Benešovi na jednání v Kremlu Molotov.

Tato epizoda stojí za zamyšlení. Kdyby Stalinovi tolik záleželo na oněch 13 000 km² území, mohl bez problémů přistoupit na opakované Benešovy nabídky a neriskovat roztržku s klíčovým strategickým partnerem. Nečekaná konfrontace a gradované ponižování Beneše a jeho delegace spíše napovídají, že si chtěl svého Joba nejprve náležitě prověřit. A Beneš nezklamal. Přijal ze Stalinových rukou ztrátu předmnichovských hranic a kontinuity Československa s přímo heroickou zbabělostí bez jediné námitky. Jedinou starostí bylo *vyřízení celé věci bez sporu a bez hluku, aby nepřišla na veřejnost*.

Beneš ovšem sledoval cíl nejvyšší, *odčinění Mnichova*. V tom byl Stalinově podpoře vydán na milost a nemilost, zejména když USA v září a Británie v říjnu odmítly poskytnout ČSR poválečné půjčky. Zároveň si však své postavení začínal konečně sám uvědomovat a s ním i londýnský exil, ve kterém sílilo přesvědčení, že Beneš zdaleka není takovým Stalinovým oblíbencem, za jakého se vydává a že Stalin klidně může jeho i celou vládu hodit přes palubu. 21. prosince zaútočil na Beneše sociální demokrat Rudolf Bechyně, zpochybnil ústavnost jeho prezidentství a Státní rada souhlasila s vytvořením komise, která měla jeho výtky přezkoumat.

Pozdě, již se k tomu nedostala. 4. až 11. února 1945 se konala Jaltská konference a návrat na osvobozená území dříve, než se zkonsolidují domácí struktury se stal aktuální. 22. února 1945 vydává práva dbalý Beneš další *ústavní dekret*, kterým si uděluje právo vydávat zákony i po osvobození a bez souhlasu Státní rady. Nichols, Eden i Churchill ho při posledních rozhovorech výslovně vyzývají, aby zákony o odsunu přijímal až na základě dohody s velmocemi. *O tom budeme jednat v Moskvě*, odsekl Beneš a pohrozil *eventuálně se s Moskvou dohodneme a provedeme to sami*.

Cesta z Londýna na Slovensko vede přes Moskvu. Prezident a jeho vláda tam dorazili 17. března a zahájili s moskevskou KSC jednání o nové vládě Národní fronty (NF) a jejím programu. K jednání o otázkách Slovenska byla přiznána i delegace SNR. Výsledný text měla schválit SNR a poté Beneš, který se vlastního jednání neúčastnil a jednal pouze se sovětskou stranou. Jeho dílo se osamostatnilo, nabylo vlastní dynamiky a začalo přinášet plody.

Programový návrh dodali komunisté, kteří své požadavky na pokyn Stalina velmi mírnili. Vládní program zakazoval všechny *zrádné* strany (t.j. nezačleněné do NF) a zřizoval systém národních výborů, které měly nahradit dosavadní státní správu. Neobsahoval pojmy jako socializace či znárodnění, pouze *dalekosáhlé hospodářské reformy pod vlivem státu*. Slováky uznal za rovnoprávný národ s Čechy. Proklamoval vyvlastnění majetků Němců, Maďarů a (jiných) zrádců a jeho převedení pod *národní správu*. Vyhnání Maďarů a Němců, předběžně pod hlavičkou *potrestání viníků*, bylo odsouhlaseno během pěti minut. Hlavní linii spojení s SSSR měly doplňovat přátelské vztahy k Velké Británii, USA a Francii.

Nová vláda nerezervovala žádná místa pro zástupce domácího odboje, která Beneš sliboval. Za jejího předsedu prosadili komunisté proti Benešovi a londýnskému exilu Fierlingera, zřizovala se instituce předsednictva vlády, složeného ze zástupců všech zúčastněných stran, osmnáct(!) ministerstev a tři státní sekretáři. Vzhledem k uznání dvou komunistických stran, české a slovenské, získali komunisté dvojnásobný počet křesel včetně ministerstva vnitra (Václav Nosek) a národní obrany (kryptokomunista Ludvík Svoboda).

Vládu přijal Beneš s námitkou, že v ní Slováci a komunisté získali příliš mnoho křesel. Ve druhém bodě s ním na závěrečné slavnostní večeři 28. března souhlasil i Stalin. *Všichni zklamali*, vzpomínal později Beneš konce svého diktátorství, *nikoho jsem neměl, v nikom jsem neměl opory*.

2. dubna podala exilová vláda demisi a Beneš vydal další *ústavní dekret* o nové organizaci vlády v přechodném období. 3. dubna přijeli českoslovenští představitelé zvláštním vlakem do Košic, 4. dubna složila nová vláda slib a 5. dubna vyhlásila Košický vládní program. V následujících dnech vyházela důstojníky, kteří se znelíbili komunistům, včetně Moravce, který na

Beneše odmítl donášet NKVD, a ponořila se do izolace a poslechu rádia. Neměla přímé spojení ani s Londýnem ani s domácím odbojem ani s Českou národní radou (ČNR). Mezitím NKVD na udání komunistů odvlékala lidi, věznila československé vlastence a sovětští vojáci v Košicích bez zábran kradli a plenili.

ČNR vznikla 28. ledna ke *koordinaci bojového úsilí, konečného úderu proti okupantům i za převedení republiky do nového života* a sdružovala nejdůležitější složky domácího odboje včetně komunistů. Vedle ní se jako houby po dešti vynořovala četná další povstalecká seskupení až po *Národní výbor Republiky Československé (NVRČS)*, který důvěryhodným osobám rozdával legitimační lístky s pokynem *Po pádu Německa dostavte se ihned do poslanecké sněmovny ku státní poradě*.

ČNR se s košickou vládou naléhavě snažila spojit, avšak z Košic nedostávala žádnou odpověď. Politickému vedoucímu ČNR Josefu Grňovi se dokonce podařilo proniknout přes frontu až do Košic a 1. května zde jednat s Benešem a dalšími o dodávkách zbraní. Beneš *nepovažoval za účelné budovat reprezentativní orgány, jež by podporovaly tendence ke státnímu dualismu*, Rudolf Slánský referoval Zorinovi, že *tuto radu vytvořili angličtí agenti* a Fierlinger projevoval obavy z vůdčího postavení ČNR a možných nároků na zastoupení ve vládě. *Uvědomil jsem si, že zbraně nedovezu a že místo nich přivážím jen tu zprávu o čtyřech politických stranách*, shrnul později Grňa.

ČNR se nicméně podařilo navázat styk alespoň s Londýnem, kde dosud působil ministr Košické vlády Hubert Ripka. 2. května vyslal v depeši výzvu k povstání. Po jeho vypuknutí na vlastní pěst uznal existenci ČNR a ve vysílání BBC vyzýval povstalecké síly, aby se jí podřídily. Košická vláda naslouchala rozhlasovým zprávám z povstání a volání Prahy o pomoc se smíšenými pocity a těžkými obavami, aby Prahu nakonec ještě neosvobodila americká armáda.

Česká národní rada jako představitelka revolučního lidu, který svou silou dobyl Prahy a zlomil moc ozbrojených německých sil, které včera – to jest 8. května kapitulovaly, Vám hlásí: V těchto slavných dnech a hodinách víme, že jste byl a jste duchem(!) s námi. Váš návrat domů je lidmi radostně očekáván, telegrafovala ČNR Benešovi do Košic, když bylo po všem. A Košické vládě: *Vláda přešla do rukou lidu a jeho orgánů. Očekáváme Váš návrat domů. Letiště jsou volná*.

10. května přiletěla do Prahy první část košické vlády bez Beneše, zato s maršálem Malinovským a velvyslancem Zorinem. Následujícího dne se odebrala na Pražský hrad na svou první schůzi ke zhodnocení činnosti ČNR. *Sověti nemají důvěru v ČNR*, oznámil jí Zorin, *pro její styky s vlasovci, jednání s Němci o kapitulaci a pro celou její politickou linii ve vysílání povstaleckého rozhlasu*.

Albert Pražák předal za ČNR moc vládě a Josef Smrkovský navrhl přeměnu ČNR na zemské národní výbory. Přitom vyjádřil požadavek rozšíření vlády o představitele domácího odboje. *Současná vláda není ještě tak sestavena, aby do ní mohli být přijati domácí pracovníci*, odmítl Šrámek a při tom zůstalo. Nová vláda potřebovala jen několik málo dní, aby se zbavila veškeré konkurence domácího odboje. *A vítězství přišlo, a s ním přikvačila mocichtivá sestava, která se do ciziny ‚zachránila pro vlast‘ ... v jednom byla dokonale svorná: odstrčila odboj ten či onen ... pustila k vodě jeho cíle a plány, přinášela si svoje, a byl to především plán nesdílené vlastní moci*, popsal návrat Košické vlády člen ČNR Václav Černý.

Socialistická revoluce, formulovaná v Košickém vládním programu jako *dalekosáhlé hospodářské reformy*, se konala hned v prvních měsících. Uvádí ji dekret č. 50 o znárodnění barrandovských filmových ateliérů z 11. srpna. 24. října následují dekrety 100-103 o znárodnění dolů, průmyslu, bank a pojišťoven. Předpokládaly vyplacení náhrad za znárodněný majetek, ke kterému však nikdy nedošlo a potenciálně představují další časovanou bombu s nedozírnými následky. Celkem bylo znárodněno 14 bank, 600 menších finančních ústavů a 2 119 podniků, které v r. 1947 zaměstnávaly 61% zaměstnanců v průmyslu a vyráběly 75% průmyslové produkce. Dekret č. 109 o řízení výroby pak zavádí centrální řízení hospodářství s Hospodářskou radou a Státním plánovacím úřadem.

V legislativní smršti z léta a podzimu se skromně krčí drobný *ústavní dekret* č. 60 z 29. června o odstoupení Podkarpatské Rusi SSSR. Vládní nařízení č. 31 z 27. července pak ukončuje *dobu nesvobody* ke 4. květnu 1945.

28. října bylo ustaveno Prozatímní národní shromáždění, které potvrdilo Beneše v úřadě prezidenta a oproti jeho vlastním představám přijímá celé jeho dekretální zákonodárství beze změn. 26. května 1946 se konaly první poválečné volby omezené na strany zastoupené v Národní frontě, ve kterých se komunisté, financující svou volební kampaň konfiskovanými německými majetky stali s 37,9% hlasů (40,2% v českých zemích) nejsilnější stranou. 19. června je Beneš zvolen prezidentem na další období a 2. července jmenuje vláda Klementa Gottwalda.

Mstitel

Dejte vyvřít ze svých srdcí živelné nenávisti vůči německým katanům ... nyní přišla chvíle odplaty ... Jděte účtovat s Němci za všechna jejich zvěrstva a neznejte slitování s německými vrahy, vyzývala Košická vláda lid českých zemí 17. dubna 1945.

Nyní přišel čas výzvy naplnit. *Běda, běda Němcům, třikrát běda! Za své zločiny budou hořce pykat! Zlikvidujte je! Běda jim! Vylíkvívejte je!* hřímá Beneš z Popradu. 12. května přijíždí do Brna a na radnici pronáší svůj památný projev: *Tento (německý) národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jen jako jedna jediná lidská nestvůra. Tento národ musí stihnout za to všechno veliký a přísný trest ... Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylíkvívat.*

Do Prahy přijíždí 16. května a na Staroměstském náměstí přednáší svůj program: *Bude třeba nově formovat politické strany a zredukovat jejich počet proti době předválečné, nově vytvářet poměr Čechů a Slováků a vylíkvívat zejména nekompromisně Němce v zemích českých a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků vůbec provést.*

Živelná nenávist ovšem na Benešovy výzvy nečekala. Propukla ihned s Pražským povstáním a proti apelům ČNR. O její intenzitě a bestialitě i proti civilnímu obyvatelstvu si lze učinit představy z nesčetných svědectví, shromážděných Němci krátce po válce. Většina z nich však zaznamenává také projevy soucitu a pomoci, se kterými se postižení sporadicky setkávali. Kdyby zůstalo jen u živelné nenávisti, dalo by se očekávat, že se během dnů či týdnů vybouří a vrátí se přirozené lidské citění a zděšení nad napáchanými krutostmi, jak svědčí např. román *Dům na zeleném vršku* Aleny Sedlmayerové z roku 1947.

Beneš, a nejen on, však viděl především *jedinečnou historickou příležitost pro konečné řešení německého a maďarského problému* a k rozšíření *životního prostoru* národa. Podpora západních spojenců pro nacionálně socialistické projekty byla více než nejistá a bylo třeba postavit je co nejrychlejší vyhnáním co největšího počtu Němců a Maďarů před *fait accompli*, hotové skutečnosti. Na to ovšem byla jakkoli přizívaná živelná nenávist krátká.

Vojenské velitelství a Ústřední rada odborů (URO) proto ještě 11. května zřizují Revoluční gardy (RG, přezdívané Rabovací gardy), jejichž úkolem je *vyčistit pohraničí od Němců*. K nim se přidávají 1. pohotovostní pluk Národní bezpečnosti, místní partyzáni a nejrůznější další seskupení. *Máte mít zájem, aby co nejméně Němců přešlo přes hranice, neboť ti budou naši nepřátelé, dobrý Němec je mrtvý Němec*, instruuje je náčelník Benešovy vojenské kanceláře generál Oldřicha Španiel.

V průběhu následujících týdnů a měsíců jsou Němci olupováni, mláceni, znásilňováni, internováni v provizorních věznicích a koncentračních táborech, vražděni a masově popraveni, další hromadně páchají sebevraždy. Teror se stupňuje po odchodu sovětské armády, která české excesy na mnoha místech brzdila. *Jestliže Němci odpravili 25 milionů lidí, je těžké jednat jinak, chceme-li s nimi držet krok*, vysvětluje kapitán Vojtěch Černý. Cílem je donutit

Němce k *dobrovolnému odsunu* a když to nejde po dobrém, musí to jít po zlém. Z řady míst jsou organizovány násilné divoké odsuny a pochody smrti.

K závěrečnému jednání Postupimské konference je načasována akce v Ústí nad Labem, organizovaná armádním Obranným zpravodajstvím. 31. července odpoledne dojde k výbuchu munice ve skladu v Krásném Březně a vzápětí jsou po celém Ústí pořádány rozsáhlé pogromy na Němce, kteří jsou *bití, ubíjení klacky, střílení, pobíjení bodáky nebo shazování do Labe*.

Počet mrtvých se nikdy nedozvíme. V zásadě existují dvě možné metody odhadu: počítat prokazatelně živé anebo prokazatelně mrtvé. První z nich po válce použili sudetoněmečtí historici. Z pečlivé osobní evidence obyvatelstva jim vychází úbytek asi 240 000 osob. Nejedná se ovšem výslovně o mrtvé, nýbrž o ty, jejichž osud po květnu 1945 nebyl objasněn.

Druhou metodu bylo možno použít až po r. 1989. Na základě dostupných pramenů se prokazatelný počet mrtvých odhaduje ke 30 000 osob. I to je číslo vymykající se představivosti, je to dvacetinásobek počtu obětí heydrichiády, dvoje Lidice denně po dobu tří měsíců.

Do Postupimské konference 17. července – 2. srpna je vyhnáno kolem 750 000 Němců. Benešův *fait accompli* vyšel. Předmětná pasáž z XII. bodu Protokolu jednání postupimské konference zní: *Tři vlády prozkoumaly tuto otázku ze všech hledisek a uznávají, že se má do Německa uskutečnit transfer německého obyvatelstva nebo jeho složek, které zůstávají v Polsku, Československu a Maďarsku. Jsou zajedno v tom, že jakýkoliv transfer musí být prováděn spořádaně a humánně.*

Po konferenci *divoký odsun* končí a od ledna 1946 začíná odsun organizovaný. Do konce roku 1946 bylo vysídleno dalších 2 256 000 Němců a menší počty pak ještě v následujících čtyřech letech.

Na Slovensku probíhal vývoj klidněji, neboť Sověti odsun Maďarů nepovolili a trvali na řešení dohodou. Ta obnášela výměnu asi 80 000 slovenských Maďarů za přibližně stejný počet maďarských Slováků, avšak v praxi byla naplněna jen z malé části. V zimě 1946/47 pak bylo asi 44 000 slovenských Maďarů násilím přesídleno do českého pohraničí, většina z nich se však později po získání československého občanství zase vrátila na Slovensko.

Trestné činy v souvislosti s válečným odbojem byly amnestovány již ústavním dekretem č. 11 ze 3. srpna 1944, amnestií prezidenta č. 243 z 29. srpna 1945 a usnesením vlády o všeobecné amnestii č. 296 z 2. října 1945. Amnestijní zákon č. 115 z 8. května 1946 měl krýt především trestné činy spáchané v *revolučním období* od května 1945. Vyhlašuje nejen beztrestnost, ale přímo právnost (*není bezprávné*) trestných jednání v době od 30. září 1938 až do 28. října 1945(!), *pokud jejich účelem bylo přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků* (tedy ne Němců, Maďarů, Rusínů, Poláků, Židů, Cikánů...) či *kteřé směřovalo ke spravedlivé odplatě*.

Po Postupimské konferenci přichází čas se od vyvolaných a organizovaných *excesů* distancovat. Výnosem vlády z 25. září 1945 byla některá jednání proti Němcům a Maďarům označena jako trestné činy a několik pachatelů bylo soudně stíháno. Zděšení nad napáchanými zvěrstvy a nad zneužíváním amnestijního zákona k ospravedlnění masových vražd, zabíjení žen a dětí, znásilňování, mučení, poprav rukojmí, krádeží a loupeží vedlo 10. července 1947 Národní shromáždění k vytvoření vyšetřovací komise, od které vyšlo několik dalších podnětů k trestním stíháním. I ona se však vyhýbala došetření zodpovědnosti nejvyšších míst, jako generálů Oldřicha Španiela či Karla Klapálka. Sebeozdravný proces společnosti i činnost komise končí po únoru 1948, odsouzení pachatelé byli poté opět propuštěni.

Paralelně probíhá individuální postih. Dekret č. 16 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů z 19. června 1945 (velký retribuční dekret, připravovaný od roku 1943) retroaktivně ukládá trest smrti a dlouholeté vězení za činy proti republice podle zákona z roku 1923 a za další činy, které v době svého spáchání nebyly trestné. Zavádí *mimořádné lidové soudy* na způsob stanného práva bez možnosti odvolání a s výkonem poprav, případně

veřejné, do dvou hodin po rozsudku. K němu je stejného dne vydán ještě dekret č. 17 o Národním soudu a 27. října dekret č. 126 o nucených pracovních oddílech. Do roku 1948 bylo podle nich odsouzeno na 20 000 osob, z toho popraveno více, než 730 neboli 60% všech popravených za celé existence Československa. Pro srovnání: v Holandsku bylo po válce odsouzeno k smrti asi 200 osob, z toho 38 popraveno.

Ještě před konstitováním Prozatímního národní shromáždění vydává Beneš 27. října dekret č. 138 o trestání provinění proti národní cti (malý retribuční dekret), uvolňující všechny zábrany svévoli, udavačství a vyřizování osobních účtů: *Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ... nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění ... vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán ... okresním národním výborem vězením ... nebo pokutou ... nebo veřejným pokáráním.*

Teror jako nástroj politické moci s vyhnáním Němců samozřejmě neskončil. Na základě manipulovaných výpovědí Franka a dalších úředníků gestapa je v lednu 1946 vedena kampaň proti generálnímu tajemníkovi Národně socialistické strany Vladimíru Krajinovi. Na podzim 1947 organizuje policie na Mostecku protistátní skupinu s cílem obvinít funkcionáře Národně socialistické strany z pokusu o puč. V září 1947 obdrželi tři ministři poštovní zásilky s výbušninou, stopy vedly do olomouckého sekretariátu KSČ a v průběhu vyšetřování je u komunistického poslance Jury Sosnara nalezeno skladiště zbraní. Na Slovensku se policejním provokatérům podařilo zkonstruovat údajné spiknutí představitelů Demokratické strany a donutit místopředsedu vlády Jána Ursíniho k demisi.

V průběhu roku 1947 je již zjevné, že košický systém Národní fronty je neudržitelný. Vyhnáním Němců utrpělo hospodářství nenahraditelné ztráty a v přepočtu jím ztratila země víc obyvatel, než válkou nejpostiženější státy. Poklesla efektivnost a konkurenceschopnost znárodněných a byrokracií zatížených podniků, produktivita zemědělství se propadla hluboko pod předválečnou úroveň, zásobování nefungovalo a situaci zhoršovalo mimořádné sucho. Nadějí se na čas stal Marshallův plán, který evropským zemím nabízel americkou finanční pomoc na poválečnou obnovu. Jeho přijetí však Československu Stalin 10. července zakázal. Zvyšovalo se napětí mezi ČSR a západními spojenci, zostřovaly se konflikty mezi koaličními partnery a v zemi narůstala všeobecná nespokojenost.

Ke katarzi dochází po schůzi vlády 17. února 1948, na které komunistický ministr vnitra Nosek odmítl provést personální opatření usnesená vládou. Beneš povzbuzoval nekomunistické strany do konfliktu s komunisty a opakovaně je ubezpečoval, že se na něho mohou plně spolehnout. Aniž by si předem zajistili potřebnou koordinaci, podalo 12 ministrů národně socialistické, lidové a demokratické strany 20. února demisi v klamném očekávání, že se připojí i Jan Masaryk a sociálnědemokratičtí ministři – k demisi celé vlády bylo zapotřebí alespoň 13 členů.

Teď tedy leží další osud země pouze v rukách Benešových. Má tři možnosti: demisi odmítnout, jmenovat novou úřednickou vládu a vypsat nové volby anebo demisi přijmout a doplnit vládu novými ministry. A má také jednu dobrou stránku, že totiž ví, co je síla a dovede ji ocenit realisticky, jak konstatoval Gottwald.

Následující čtyři dny je Beneš vystaven mimořádnému nátlaku Gottwalda, sovětského velvyslance Zorina, odborů, dopisů dělníků, masových demonstrací, pohotovosti Lidových milic až po generální stávkou. Jistou roli hrála i stvrzenka na 10 000 dolarů přijatých v říjnu 1938 od NKVD a nejspíš i fakt, že Sověti věděli o utajené Nečasově misi v září stejného roku. Tváří v tvář síle Beneš opět neklamal. 25. února přijímá Gottwaldovy návrhy na doplnění vlády komunistickými ministry a zůstává prezidentem. 3. května podruhé abdikuje a 3. září umírá. Začíná čtyřicetileté zločinné období.

Dekrety

Edvard Beneš vydal od 15. října 1942 do 27. října 1945 celkem 143 dekretů pokrývajících bezmála všechny oblasti státní správy, z toho 17 ústavních, 45 z nich (11 ústavních) v Londýně a 98 po návratu do republiky. Pod *Benešovými dekrety* se často mylně rozumí pouze ty, které byly namířeny proti německé a maďarské menšině. Všeobecně zažitý mýtus je

spojuje s *odsunem* Němců. To je omyl. S výjimkou dekretu č. 33 o zbavení státního občanství nemají s odsunem nic společného.

První skupinou jsou dekrety o konfiskacích majetku. Začínají dekretem č. 5 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě z 19. května, který zavádí pojem *státně nespolehlivé osoby*. Jsou jimi českoslovenští státní občané německé a maďarské národnosti a členové vyjmenovaných organizací. Navazují dekret č. 12 o konfiskaci zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel z 21. června a dekret 108 o konfiskaci nepřátelského majetku z 25. října.

Československé státní občanství je důležité, neboť jinak by byl majetek Němců *majetkem nepřátelským* a jeho konfiskací by se krátily reparační nároky vůči Německu. Jako majetek československých občanů se pouze *dává pod národní správu* bez důsledků pro reparační požadavky. Připomeňme, že Beneš sám si původně konfiskovaný majetek představoval jako zálohu na německé reparace. Prosadila se však Košická vláda, která požadovala jak majetek, tak i reparace.

Následují dekrety osídlovací, které konfiskovaný zemědělský majetek přidělují *původnímu slovanskému živlu*. Jsou to dekret č. 27 o jednotném řízení vnitřního osídlení ze 17. července a dekret č. 28 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu z 20. července. Beneš se původně rovněž stavěl proti rozdávání půdy a německého majetku, neboť by tím došlo k jeho znehodnocení. I v tomto případě se prosadila vláda, především komunisté, kteří velkorysým přidělováním konfiskovaných majetků financovali své volební vítězství.

Dekret č. 33 o zbavení občanství osob německé a maďarské národnosti z 2. srpna stojí za zvláštní pozornost. Po září 1938 se tyto osoby automaticky staly německými resp. maďarskými státními příslušníky, jenomže podle dekretu č. 5 k tomu právně nikdy nedošlo. Jako československé občany by je však podle mezinárodního práva nebylo možné vysídlit, zatímco zbavením občanství by se staly osobami bez státní příslušnosti, které by zase nikdo nemusel přijmout.

Dekret č. 33 proto získání německého a maďarského občanství přes jeho ústavněprávní neplatnost výslovně uznává. Vláda se pro vysvětlení uchýlila k proslulému Cimrmanovu kroku stranou: *Tato opatření jsou sice z hlediska československého právního řádu neplatná ... pokud se jimi uznávají naturalizační akty Německa a Maďarska, děje se tak ze svobodné vůle československého zákonodárce. Tato konstrukce znemožňuje Německu a Maďarsku odmítnout osoby, které ... se staly jejich občany.*

Osoby zbavené státního občanství tedy přišly o majetek, občanská práva a veškeré nároky, namísto toho jim dekret č. 71 z 19. září ukládá pracovní povinnost. Podle ústavního dekretu č. 137 z 27. října o zjištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé pak mohou být bez omezení drženy v koncentračních táborech.

Zdůrazněme výslovně, že žádné z těchto opatření nemá právní oporu ani v předválečné legislativě ani v závěrech Postupimské konference ani v dohodách Pařížské mírové konference. Jsou to svévolné a po všech stranách zločinné akty, jejichž jediným cílem je zmocnit se majetku spoluobčanů jiné národnosti, izolovat je v koncentračních táborech, zotročit je nucenými pracemi a zbavit je všech práv, kterými by se mohli domáhat ochrany.

Dědictví

Nejpozději od 15. března 1939 představuje snaha o obnovení státní samostatnosti – pokud možno v předmnichovských hranicích – legitimní politický cíl, který po vypuknutí války a v jejím průběhu akceptovali i spojenci. Zpětně viděno lze mít za to, že k obnovení Československa v předválečných hranicích by bývalo došlo i bez významnějšího odboje analogicky k obnovení Maďarska a Rakouska; přiznání dodatečných území Německu a Maďarsku bylo po válce vyloučené.

Stejně legitimní byla aktivní účast domácího a zahraničního odboje na osvobození země, která jí po válce zajistil místo na straně vítězů a nikoli poražených. Ve věrohodné formě by nebyl problém s jeho uznáním spojenci, jak svědčila dohoda o vytvoření československé armády ve Francii v říjnu 1940.

Vznik Česko-Slovenské národní rady v Paříži v lednu 1940 dával dokonce naději na překonání národnostních rozporů, které vedly k rozpadu země a na vytvoření poválečného Československa jako federace rovnocenných národů. To očekávali také exiloví Němci, nepochybně by ji přivítali Rusíni a po válce by ji nakonec rádi přijali i Maďaři. Poválečné Československo tak mohlo stavět na společné vůli všech svých hlavních národnostních skupin. Spekulace o nemožnosti poválečného soužití Čechů s Němci můžeme s odkazem na Slovensko a neodsunutou maďarskou menšinu odmítnout jako nepodložené.

Negativní zkušenost s mocenským vakuem ve středoevropském prostoru dávala rovněž reálnou šanci plánům polsko-československé konfederace s možností přistoupení dalších států. Při vyvážených vztazích k SSSR a západním spojencům by nějaká forma středoevropské konfederace mohla ubránit alespoň neutralitu prostoru, jako se to po válce podařilo Rakousku či Finsku.

Zmaření všech těchto šancí je osobní zásluhou Edvarda Beneše.

Od odmítnutí smířit se s abdikací se odvíjí bizarní kafkovská konstrukce nepřerušené kontinuity státu, ve které realita *neplatí*. Pro západní spojence byla Benešova argumentace neuchopitelná a neodvratně vedla k vzájemnému odcizení. Až když na jeho hru přistoupil Stalin, nezbylo jim, než ji rovněž akceptovat. Tandem Stalin-Beneš výrazně zasáhl do poměru sil mezi Západem a Východem a ovlivnil poválečný vývoj v míře daleko větší, než by významu ČSR příslušelo.

Historiografie interpretuje Benešovo papežství při zavádění socialistického zřízení jako levicové. Kategorie jako sociální solidarita, rovnost či spravedlnost se ale v jeho slovníku nikde nevyskytují. Hojně používá slovo *demokracie*, avšak nezaznamenáme jediné jednání směřující k jejímu prohloubení, zato systematickou činnost k jejímu potlačení. Nezaznamenáme ani případ, že by sám názoru většiny demokraticky ustoupil. Nenalezneme u něho ani žádné distancování se od principů diktatury, nejen Stalinovy, ale dokonce ani Mussoliniho či Hitlerovy. Nenalezneme u něho vůbec žádné odkazy na obecné, společenské či morální hodnoty. Benešovou výslovnou strategií je *připojit se na správnou stranu*. Pod *správnou* rozumí samozřejmě *vítěznu*.

Beneš odepsal západní demokracii nejpozději ve třicátých letech. Jeho obdiv patřil diktátorům obdařeným neomezenou mocí. Nevím, že by jej kdy vyjádřil otevřeně, avšak absence jakéhokoli distancujícího se prohlášení i jeho vlastní působení jinou interpretaci nepřipouštějí. Z Mussoliniho fašismu převzal princip osobního vůdcovství. Od Stalina převzal princip státního vlastnictví výrobních prostředků a kontroly státu nad hospodářstvím v míře radikálnější, než pokládali za potřebné pro nápravu sociálních nerovností Gottwaldovi komunisté. Z Hitlerova národního socialismu převzal principy jednoty země a národa, rozšíření národního *Lebensraumu* (životního prostoru) dobytím území obývaných jinými národy a *Endlösung* (konečného řešení) jejich fyzickým odstraněním. A od Goebelse pak demagogickou a nenávisťnou propagandu.

Beneš získal důvěru a podporu exilu i domova příslibem obnovení kontinuity předválečného Československa v předmnichovských hranicích. Po stránce mezinárodního uznání cíle dosáhl. Teprve Košický vládní program kontinuitu s demokratickým Československem po všech stránkách definitivně ukončuje: ústavně nahrazením demokratické legislativy svévolnými dekrety, politicky uchopením moci nikým nezvolenou Národní frontou a zákazem politických stran, reprezentujících polovinu předválečného voličstva, správně zavedením systému národních výborů, geograficky odstoupením Podkarpatské Rusi, demograficky vyhnáním druhé největší etnické skupiny, zahraničněpoliticky odklonem od západních spojenců a vazalstvím k SSSR, hospodářsky znárodněním a zavedením státního řízení hospodářství, právně zave-

dením teroru a zvučle jako nástrojů státní moci. A neopomeňme: mocenským prosazením flagrantní lži jako oficiální státní doktríny.

Košický vládní program převzali po únoru 1948 i komunisté – jedinými podstatnějšími novinkami v nové Ústavě z 9. května 1948 byly ukotvení faktické vedoucí role KSČ a zavedení jednotné volební kandidátky NF. Komunisté definitivně likvidují poslední projevy sebeozdravných procesů ve společnosti, zejména parlamentní vyšetřovací komisi z července 1947. Fixují rovněž Benešovu ideologii zaprodání republiky západními spojenci Mnichovskou zradou, její neplatnosti od samého počátku, kontinuity ČSR v předválečných hranicích (při ignoranci Podkarpatské Rusi), nebezpečí německého revanšismu (problém konfiskovaného majetku přitom opisují jako *pokusy o zvrácení výsledků druhé světové války*) a věčné spojenectví s SSSR jako jedinou spolehlivou záruku proti němu.

Kritika vyhnání Němců se po převzetí moci komunisty omezuje na ojedinělé hlasy v exilu, např. generála Lva Prchaly, Ferdinanda Peroutky, Pavla Tigrida. V šedesátých letech se traumatické téma opět vynořuje i doma, nejprve v uměleckém zpracování, v novelách Vladimíra Körnera, filmech Františka Vláčila či Karla Kachyni, posléze i v diskusích mladých historiků. Přirozený sebeozdravný proces společnosti opět přerušila invaze Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a následná normalizace. Ne nadlouho. V roce 1980 publikuje mladý historik Jan Mlynárik samizdatové Teze o vysídlení sudetských Němců, které rozpoutají bouřlivou diskusi v disentu, exilu i v oficiálních médiích. Jejím výsledkem je pak i omluva Václava Havla v roce 1989 a 1990.

Široká veřejnost však po pětáctyřiceti letech tabuizování nebyla na vyrovnávání se s historickou zátěží připravena. Zejména nepřipravená pak byla nová politická elita, lačná po moci a cizím majetku podobně jako její košická předchůdkyně. Návratem *před Únor*, do nejzločinnějšího období novodobé české historie, halasně zdůvodňuje restituce drobného komunisty znárodněného majetku, zatímco největší majetky znárodněné Košickým vládním programem a konfiskované Benešovými dekrety ponechává k privatizačnímu rozkradení. Tím je teprve dokonáno i vyvlastnění německého majetku, do té doby se nalézajícího v hypotetické *národní správě*.

Okamžitá příznivá mezinárodní situace jí i po okázalém zřeknutí se sovětské ochrany umožňuje bohorovnou ignoranci reálií, nad kterou se tají dech. Se sudetoněmeckými protesty se vyrovnává s benešovskou tvrdohlavostí odmítáním dialogu a eskamotérstvím neplatnosti Mnichovské dohody od samého počátku pokud jde o lidi a její platnosti od počátku až na věky pokud jde o jejich majetek. Stejně, avšak v opačném gardu argumentuje ohledně platnosti Benešových dekretů. Dokonce i amnestijní zákon č. 115 z května 1946, deklarující *právnost* zločinů proti lidskosti zůstává v platnosti.

Navíc sama rozbíjí zemi, jejíž rozbití bylo dosud přičítáno jako hlavní provinění sudetských Němců a jako ospravedlnění jejich vyhnání. Plně tak potvrzuje jejich argumentaci, že ČSR byla neživotaschopná. Zároveň do budoucna otvírá otázku Maďary a Poláky obývaných území, přířknutých Versaillskými dohodami zaniklému Československu. Jejich poslední garancí zůstává princip neměnnosti evropských hranic, uznáním Kosova ovšem mezitím zpochybněný.

Politická nepřipravenost vyrovnat se s historickou zátěží nelegálnosti Košické vlády a na ni navazujících režimů v základech poznamenává i nově vzniklou Českou republiku. Hned v prvních letech je s ní konfrontován nově vzniklý Ústavní soud. Jeho skandální nález č. 5 z 8. března 1995 ve věci Dreithaler definitivně pohřbívá naději, že by kdy mohl hájit zásady práva proti politickému oportunistu. Demonstrativní zákon č. 292 z roku 2004 o Benešových zásluhách o jakýsi blíže neurčený stát pak ujišťuje, že se Česká republika namísto pro vyrovnání se zločiny minulosti rozhodla pro jejich krytí a pro spolupachatelství. To jí ovšem, stejně jako dříve Benešově vládě, brání stát se rovnoprávným a rovnocenným partnerem. Řeší to stejně jako on spoléháním na mocného ochránce, stejně jako on bez ohledu na důsledky pro střeoevropský prostor.

S postojem politiky i jalové oficiální historiografie kontrastuje přirozená sebeozdravná reflexe společnosti – připomeňme, že od konce války v pořadí již čtvrtá a doufejme, že konečná, že

nebude opět násilně přerušena. Je nad možností tohoto textu vyjmenovávat byť namátkou příklady vypořádávání se s neblahou minulostí na místní, občanské, publicistické či umělecké úrovni. *Byli jsme vychováváni v tom, jak nám Němci ubližovali a najednou zjišťujeme, že jsme byli úplně stejní hajzlové jako oni*, popsal mi převažující pocit jeden jihomoravský starosta.

Nicméně ani tisíce pamětních desek, památníků a pietních aktů nevyřeší základní problémy, které z minulosti převzal stát. Od právního systému, ve kterém vedle sebe koexistuje trestnost rasismu s rasistickými zákony, ochrana lidských práv s jejich popřením, princip nedotknutelnosti soukromého majetku s jeho konfiskacemi, drakonické tresty za majetkové delikty s beztrestností masových vražd lze ztěžít očekávat, že by vůbec mohl uspokojivě fungovat. Nenávistnost, rasismus a renesance národního socialismu organicky navazují na vzorce, které jsou dle Ústavního soudu součástí právního řádu. Pouze nevědomost a neobratnost zabránila Dělnické straně se na ně účinně odkázat.

Interpretujeme-li výsledky posledních voleb jako projev sílící emancipace občanské společnosti a její vůle zaříditi si zemi tak, aby se v ní dalo žít, pak před ní stojí prvořadý a nesnadný úkol: široká diskuse o tom, jak se schůdně, avšak rozhodně zbavit zátěže Benešova odkazu. Zdůrazníme, že to není úkol pro politické strany, které jsou existenčně odkázané na voličskou podporu a příliš zbabělé, než aby samy přišly s příslušnou iniciativou, ale pro celou českou občanskou společnost.

Originál vyšel na Britských listech (<http://www.blisty.cz>) 14.6.2010 ([první část](#)) a 15.6.2010 ([druhá část](#)).

Celý článek vychází na www.go-east-mission.de v srpnu 2010 s laskavým svolením autora.